

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Серія «Навчально-методичні посібники»

*Н. Ю. Голубєва
І. В. Андронов
Н. В. Волкова
Ю. Ю. Цал-Цалко*

РОЗГЛЯД СІМЕЙНИХ ТА СПАДКОВИХ СПРАВ

Навчально-методичний посібник
для студентів денної форми навчання
факультету Цивільної та господарської юстиції
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Одеса
Фенікс
2022

УДК 347.6
Г 62

*Рекомендовано до друку навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 2 від 24 грудня 2021 року)*

Автори:

Голубєва Н. Ю. – д.ю.н., професор, завідувач кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія»;

Андронов І. В. – д.ю.н., професор кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія»;

Волкова Н. В. – к.ю.н, доцент кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія»;

Цал-Цалко Ю. Ю. – к.ю.н, доцент кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія».

Рецензенти:

Сафончик О. І. – д.ю.н., професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Дришлюк В. І. – к.ю.н., доцент, завідувач кафедри трудового, земельного та господарського права Одеського державного університету внутрішніх справ.

Голубєва Н. Ю., Андронов І. В., Волкова Н. В., Цал-Цалко Ю. Ю.

Г 62 Розгляд сімейних та спадкових справ : навч.-метод. посібник для студентів денної форми навчання ф-ту Цивільної та господар. юстиції НУ «Одеська юридична академія» [Електронне видання] / Н. Ю. Голубєва, І. В. Андронов, Н. В. Волкова, Ю. Ю. Цал-Цалко. – Одеса : Фенікс, 2022. – 53 с.

ISBN 978-966-928-801-1

Видання визначає обсяг знань, які повинен опанувати студент відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики майбутнього правознавця з дисципліни «Розгляд сімейних та спадкових справ», послідовність опанування навчальним матеріалом дисципліни з урахуванням міждисциплінарних зв'язків, методичні рекомендації щодо проведення практичних занять, завдання для самостійної роботи, складові оцінювання знань студентів, список рекомендованої літератури. Навчально-методичний посібник розрахований на студентів та науково-педагогічних працівників юридичних закладів вищої освіти.

УДК 347.6

ISBN 978-966-928-801-1

© Голубєва Н. Ю., Андронов І. В.,
Волкова Н. В., Цал-Цалко Ю. Ю., 2022

ПЕРЕДМОВА

Основною формою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави в Україні визнається судовий захист. При цьому переважна більшість судових справ розглядається саме в порядку цивільного судочинства. Саме тому вивчення навчальної дисципліни «Розгляд сімейних та спадкових справ» має не тільки теоретичний інтерес але й практичне значення, і є дуже важливим для ґрунтовної підготовки спеціалістів у сфері права. Навчальна дисципліна «Розгляд сімейних та спадкових справ» знаходиться на перехресті матеріального та процесуального права й тісно пов'язана із цивільним правом та сімейним правом, цивільним процесом та іншими юридичними дисциплінами. Дана дисципліна спрямована на систематизацію знань, вироблення комплексного підходу до вирішення спору у цивільному судочинстві, який виникає з сімейних та спадкових правовідносин.

Мета навчальної дисципліни. Метою викладання навчальної дисципліни є отримання студентами теоретичних знань з цивільного процесуального права, норм матеріального права та навичок з їх практичного застосування щодо розгляду та вирішення судами справ, що виникають з сімейних та спадкових правовідносин.

Основними завданнями вивчення дисципліни є навчитись:

- аналізувати норми цивільного процесуального права та норми матеріального права щодо розгляду сімейних та спадкових справ ;
- визначати процесуальну перспективу цивільної справи;
- правильно застосовувати норми цивільного процесуального законодавства щодо визначення цивільної юрисдикції (підсудності), порядку відкриття, підготовки справи та розгляду справи по суті різних категорій сімейних та спадкових справ;
- аналізувати діяльність суду по здійсненню правосуддя при розгляді сімейних та спадкових справ;
- навчитися складати процесуальні документи суду та осіб, які беруть участь у справі, та інших учасників процесу;
- аналізувати наукові підходи до визначення основних категорій науки цивільного процесуального права.

Підготовка студента до практичного заняття обов'язково включає опрацювання рекомендованої навчальної, навчально-методичної та спеціальної літератури, нормативно-правових актів та матеріалів судової практики, інших матеріалів до теми, яка вивчається.

Обов'язковою умовою підготовки є виконання всіх поставлених завдань з кожної теми навчального курсу. Після вивчення теоретичної частини студент обов'язково повинен перейти до вирішення задач. Задачі ґрунтуються на судовій практиці та їх вирішення вимагає від студента вміння застосовувати свої теоретичні знання до вирішення практичних життєвих ситуацій, змодельованих в умовах задач, що сприяє максимальному наближенню студента до реалій практичної юриспруденції. Вирішуючи задачу студент повинен відповісти на всі поставлені в ній запитання, крім того викладач може задати додаткові питання, ґрунтуючись на змісті правової ситуації, описаній в задачі. Відповіді на запитання задачі повинні бути повними, розгорнутими та бути обґрунтованими посиланнями на норми чинного законодавства та, за необхідності, узагальнення судової практики.

Виконання навчальних завдань курсу сприятиме удосконаленню теоретичних знань студентів з навчальної дисципліни та дозволить їм краще підготуватися до практичної роботи в правовій сфері.

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН КУРСУ

Форма навчання денна	Курс	Семестр	Лекції	Практичні (семінари)	Всього ауд. годин	Самостійна робота	Загальний обсяг	іспит
денна	3	6	14	16	30	60	90	

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ

№ п/р	Тема	Лекції (год.)	Практичні (год.)	Самостійна робота (год.)
1.	Процесуальний порядок розгляду цивільних справ, що виникають із шлюбних правовідносин	4	4	12
2.	Судовий захист інтересів дитини у цивільному судочинстві	4	4	12
3.	Процесуальний порядок розгляду справ про стягнення аліментів	2	2	12
4.	Процесуальні особливості розгляду судом деяких категорій справ, що виникають із спадкових правовідносин	2	4	12
5.	Розгляд судами справ про спадкування в порядку окремого провадження	2	2	12
	Всього	14	16	60

ЗМІСТ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗА ТЕМАМИ ЛЕКЦІЙ

ТЕМА 1.

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ІЗ ШЛЮБНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Рекомендована кількість годин – 4.

Зміст теми:

1. Розгляд судами справ про надання неповнолітній особі права на шлюб.
2. Розгляд судами справ на встановлення проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу
3. Процесуальні особливості розгляду судом справ про розірвання шлюбу та визнання розірвання шлюбу фіктивним.
4. Процесуальні особливості розгляду судом справ про поділ спільного майна подружжя.

Методичні вказівки

При дослідженні цивільних справ, що виникають з сімейних правовідносин необхідно визначити їх особливості, а саме: Судові справи, що виникають з сімейних правовідносин, мають наступні особливості:

1. Справи, що виникають із сімейних правовідносин, завжди підпадають під цивільну юрисдикцію. Відповідно до положень п. 1 ч. 1 ст. 19 ЦПК України справи щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із сімейних відносин, суди розглядають у порядку цивільного судочинства. Вони не можуть бути передані на розгляд третейського суду крім справ, що виникають із шлюбних контрактів (договорів) (п. 4 ч. 1 ст. 6 Закону України від 11.05.2004 року № 1701-IV «Про третейські суди»).

2. Цивільні справи, що виникають з сімейних правовідносин, носять особистісний характер, оскільки зачіпають взаємовідносини усередині сім'ї. Зважаючи на це, при розгляді цієї категорії справ не допускається зайвий судовий формалізм у вирішенні питань сімейного характеру. При вирішенні сімейних спорів від судді вимагається не лише бездоганне знання закону і судової практики, а й володіння знаннями основ психології, взаємовідносин у сім'ї, виховання дітей та навіть просто наявність життєвого досвіду. Сімейне законодавство надає судді доволі широкі можливості дискреції, тобто вирішувати те чи інше питання на власний розсуд, оцінюючи обставини справи не лише з точки зору норм закону, але й передбачати можливі наслідки майбутнього судового

рішення, його вплив на укріплення чи, навпаки, руйнацію сім'ї, психіку дитини, її виховання, розвиток тощо.

3. Закріплення в законодавстві та підтримання на рівні судової практики принципів збереження сім'ї та пріоритету сімейного виховання дитини. Відповідно до ст. 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою, а тому не допускається формальне ставлення з боку судді до розгляду та вирішення справ про розірвання шлюбу, про визнання чи оспорювання батьківства, позбавлення батьківських прав та поновлення у батьківських правах тощо. Дії суду мають бути спрямовані на збереження сім'ї. Так, наприклад, шлюб може бути розірваний тільки у разі, якщо суд встановить, що його збереження суперечить інтересам одного з подружжя або інтересам їх дітей. Виходячи з цього, в ЦПК України навіть передбачена спеціальна підстава для зупинення провадження у справі – для надання сторонам у справі про розірвання шлюбу строку для примирення.

4. Забезпечення пріоритету інтересів дитини перед інтересами інших членів сім'ї. Безперечним залишається той факт, що дитина є найуразливішою стороною у будь-яких конфліктних сімейних правовідносинах, і саме на її долю випадає найбільше страждань і втрат. Тому в ст. 1 Закону України від 26.04.2001 року № 2402-III «Про охорону дитинства» навіть зазначається, що забезпечення найкращих інтересів дитини – це дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити.

5. Особистісний характер сімейних спорів породжує ще одну їх особливість – це, як правило, наявність вимоги про особисту участь сторін – членів сім'ї в судовому розгляді справи. Так, наприклад, справи про усиновлення – це єдина категорія справ, у якій процесуальний закон прямо забороняє діяти в судовому процесі через представника (ч.1 ст. 38 ЦПК України). Втім, і в інших категоріях справ, що виникають із сімейних правовідносин, в яких така законодавча заборона відсутня, судді застосовують положення п. 4 ч. 1 ст. 169 ЦПК України та наполягають на особистій явці сторін в судове засідання для надання особистих пояснень у справі. Це викликано об'єктивною необхідністю розібратися у взаємовідносинах всередині сім'ї та краще зрозуміти причини конфлікту, що виник.

6. Особливості суб'єктного складу. Відповідно до ч. 4 ст. 19 СК України при розгляді судом спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини, місця проживання дитини, позбавлення та поновлення батьківських прав, побачення з дитиною матері,

батька, які позбавлені батьківських прав, відібрання дитини від особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду, управління батьками майном дитини, скасування усиновлення та визнання його недійсним обов'язковою є участь органу опіки та піклування. Вказані суб'єкти віднесені процесуальним законом до органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб та можуть приймати участь у справах, що виникають з цивільних правовідносин у двох процесуальних формах: 1) звертатися до суду з заявами на захист інтересів дитини (наприклад, у справах про позбавлення батьківських прав чи відібрання дитини від батька, матері без позбавлення батьківських прав – ст.ст. 165, 170 СК України); вступати у вже розпочатий судовий процес для дачі висновку у справі (ст. 56 ЦПК України). Орган опіки та піклування подає суду письмовий висновок щодо розв'язання спору на підставі відомостей, одержаних у результаті обстеження умов проживання дитини, батьків, інших осіб, які бажають проживати з дитиною, брати участь у її вихованні, а також на підставі інших документів, які стосуються справи (ч. 5 ст. 19 СК України) тощо.

При вивченні даної теми важливим є питання щодо **розгляду справ про надання неповнолітній особі права на шлюб**. Так, слід пам'ятати, що за загальним правилом шлюбний вік для чоловіка і жінки становить вісімнадцять років. Проте, часто потреба в реєстрації шлюбу виникає і в неповнолітніх осіб, тому сімейне законодавство, а саме ч. 2 ст. 23 СК України передбачає, що за заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам. Такі справи розглядаються у цивільному судочинстві в порядку окремого провадження за заявою заінтересованої особи. Право неповнолітньої особи на укладення шлюбу не може бути порушено, оскільки воно ще не виникло, а тому таке право не підлягає судовому захисту. Об'єктом судового захисту в справах про надання неповнолітній особі права на шлюб є охоронюваний законом інтерес неповнолітньої особи до укладення шлюбу до досягнення нею шлюбного віку. І саме цей законний інтерес підлягає судовому захисту в порядку окремого провадження. Справи про надання неповнолітній особі права на шлюб віднесені законодавцем до групи справ окремого провадження, для яких процесуальним законом не встановлено спеціального порядку судового розгляду. Заявнику слід чітко окреслити предмет доказування, зазначивши факт досягнення заявником шістнадцятирічного віку й водночас недосягнення шлюбного віку, факт наявності згоди заінтересованої особи, з якою передбачається укладення шлюбу та факти, що свідчать про відповідність надання неповнолітній особі права на шлюб її інтересам. Одним з проблемних питань є визначення підсудності справ про надання неповнолітній особі права на шлюб. Закон відповіді на дане питання не містить, оскільки

спеціальні правила про підсудність справ окремого провадження стосуються кожної справи окремо і для справ про надання неповнолітній особі права на шлюб їх не визначено. Тому тут діють загальні правила територіальної підсудності, заява про надання неповнолітній особі права на шлюб повинна подаватись за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем проживання або за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем перебування заявника. Заявником у справах про надання неповнолітній особі права на шлюб може бути фізична особа, яка досягла шістнадцяти років, однак не досягла вісімнадцяти років, та бажає укласти шлюб до досягнення шлюбного віку. У разі якщо обидві особи, які бажають укласти шлюб між собою, не досягли шлюбного віку, ними має бути подана спільна заява до суду. У якості заінтересованих осіб у справах про надання неповнолітній особі права на шлюб залучаються *один або обоє батьків (усиновлювачів) неповнолітньої особи, піклувальник, особа, з якою передбачається реєстрація шлюбу, а також інші заінтересовані особи* (п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України № 11 від 21.12.2007 року «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя»). З дотриманням законодавчо встановлених порядку розгляду таких справ з урахуванням особливостей окремого провадження, неповнолітня особа набуде права на укладення шлюбу після набрання судовим рішенням законної сили.

Розгляд судами справ на встановлення проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу. Окремої уваги в сфері сімейних правовідносин заслуговують фактичні шлюбні відносини, тобто такі відносини, які не зареєстровані в установленому порядку. Слід звернути увагу, що відповідно до ст. 27 СК України, проживання чоловіка та жінки однією сім'єю не є, за загальним правилом, підставою для виникнення в них прав та обов'язків подружжя. Разом з цим ст. 74 СК України встановлено, що майно набуте такими особами за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності. Також фактичне подружжя має право і на отримання аліментів один від одного відповідно до ст. 76 СК України. В сфері сімейних правовідносин виникає необхідність встановлення в судовому порядку факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу. До особливості даної категорії справ слід віднести те, що розгляд таких справ здійснюється в порядку окремого провадження, а також те, що названа категорія цивільних справ належить до справ про визнання фактів, що мають юридичне значення (ст. 315 ЦПК України). Важливо, що при вирішенні даного питання судам, зокрема і при вирішенні питань майнового характеру, слід застосовувати ст. 74 СК України та оперувати таким поняттям, як «усталені відносини», що притаманні

подружжю. Однак такі справи можуть розглядатись і й в порядку позовного провадження, якщо є наявний спір щодо проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу.

Щодо особливостей *розгляду судом справ про розірвання шлюбу*, перш за все необхідно звернути увагу, що відповідно до ст. 104 СК України, шлюб припиняється внаслідок смерті одного з подружжя чи оголошення його померлим, а також шляхом його розірвання за заявою подружжя або одного з них судом чи органом ДРАЦС. В судовому порядку розірвання шлюбу відбувається за наявності в подружжя спільних неповнолітніх дітей; за відсутності згоди одного з подружжя на розірвання шлюбу, за спільною заявою подружжя, яке має дітей, за позовом одного з подружжя відповідно до ст. 110 СК України. Судові справи про розірвання шлюбу розглядаються в порядку позовного (у загальному позовному провадженні або у спрощеному позовному провадженні) або в порядку окремого провадження. Ключовим є наявність або ж відсутність спору про право. Слід також відмітити, що норми сімейного законодавства встановлюють обмеження щодо пред'явлення позову про розірвання шлюбу в випадку вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини, крім передбачених законом випадків. Щодо територіальної підсудності, то тут можуть застосовуватись правила щодо загальної територіальної підсудності. Також справи про розірвання шлюбу можуть розглядатись за правилами альтернативної територіальної підсудності, а саме відповідно до ч.2. ст. 28 ЦПК України позови про розірвання шлюбу можуть пред'являтися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача також у разі, якщо на його утриманні є малолітні або неповнолітні діти або якщо він не може за станом здоров'я чи з інших поважних причин виїхати до місця проживання відповідача. За домовленістю подружжя справа може розглядатись за зареєстрованим місцем проживання чи перебування будь-кого з них. У випадках коли подружжя проживають за межами України, але є громадянами України, то підсудність визначається суддею Верховного Суду (ст. 29 ЦПК України).

Доцільно звернути увагу, що при розгляді судами даної категорії справ до предмету доказування слід віднести: факт державної реєстрації шлюбу, обставини, що свідчать про неможливість подальшого збереження сім'ї, інші обставини, що мають значення для справи. В разі розірвання шлюбу судом шлюб припиняється в день набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу.

У разі розірвання шлюбу судом шлюб припиняється у день набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу. Рішення суду про розірвання шлюбу після набрання ним законної сили надсилається судом до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення для внесення відомостей до Державного

реєстру актів цивільного стану громадян та проставлення відмітки в актовому записі про шлюб. Документом, що засвідчує факт розірвання шлюбу судом, є рішення суду про розірвання шлюбу, яке набрало законної сили.

Процесуальні особливості розгляду судом справ про поділ спільного майна подружжя. При вивченні даного питання необхідно звернути увагу на встановлену сімейним законодавством презумпцію спільного сумісного майна подружжя (ст. 60 СК України), яка трактується наступним чином: «майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності, незалежно від того, що один з них не мав із поважної причини самотійного заробітку». Розподіл спільного майна подружжя означає припинення права спільної сумісної власності. Таке припинення передбачає виникнення на її основі режиму особистої приватної власності або спільної часткової власності, та відповідно закріплює зовсім інші механізми регулювання майнових правовідносин.

Справи про поділ спільного майна подружжя розглядаються в позовному провадженні за правилами загальної територіальної підсудності. Якщо ж об'єктом поділу є об'єкт нерухомого майна, то така заява пред'являється за правилами загальної територіальної підсудності, а у випадку поділу нерухомого майна за правилами виключної територіальної підсудності, тобто за місцезнаходженням нерухомого майна або основної її частини.

Позивачем у справах про поділ спільного майна подружжя є один із подружжя, інший із подружжя виступатиме відповідачем у справі відповідно до ч. 1 ст. 69 СК України. Також у справах про поділ спільного майна подружжя можуть бути треті особи, якщо їхні інтереси зачіпаються (наприклад, родичі, які надали майно, що є об'єктом поділу, подружжю для тимчасового використання, кредитори тощо).

Інколи справи про поділ майна подружжя розглядаються разом із вимогою про розірвання шлюбу. Якщо ці вимоги розглядаються разом і у справі бере участь третя особа, яка заявляє самотійні вимоги щодо предмета спору, то такі вимоги обов'язково повинні розглядатися окремо. У цьому разі суд повинен застосувати роз'яснення Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21.12.2007 № 11, у якій зазначено, що *«при вирішенні питання щодо можливості розгляду у процесі про розірвання шлюбу вимоги про поділ спільного майна подружжя судам слід мати на увазі, що у випадку, коли такий поділ зачіпає інтереси третіх осіб, суду належить обговорити питання про виділення цієї вимоги у самотійне провадження в порядку ст. 126 ЦПК України»* (п. 21).

Предметом доказування у справах про поділ спільного майна подружжя є: установлення моменту, з якого подружжя перебувало в зареєстрованому шлюбі; факт розірвання шлюбу між подружжям; склад і вартість майна, придбаного подружжям у період шлюбу, а також підстави його придбання; наявність шлюбного договору або іншої угоди про розподіл майна подружжя (сторони можуть домовитися про можливий порядок поділу майна в тому числі й в разі розірвання шлюбу – ч. 3 ст. 97 СК України); інші обставини, що мають значення для визначення правового режиму майна подружжя, їхніх часток у цьому майні й вирішення питання про передачу певного майна тому або іншому подружжю.

У разі поділу майна суд повинен встановити майно подружжя, яке підлягає поділу, при цьому виокремити майно, яке є особистою приватною власністю подружжя (перелік такого майна передбачено ст. 57 СК України). Також при вирішенні майнових спорів подружжя важливим є питання щодо неподільних речей та їх розподілом між чоловіком та дружиною в судовому порядку. В цьому випадку слід застосовувати ст. 71 СК України, яка передбачає обов'язкову згоду одного з подружжя на отримання компенсації та внесення другим з подружжя грошової суми на депозитний рахунок суду за річ (її частину), яку неможливо поділити в натурі.

Слід також звернути увагу на наявність домовленості осіб, що вступають у шлюб або є подружжям щодо розпорядження майном, його поділу в період спільного проживання, а також після розірвання шлюбу, що в сімейному законодавстві визначається як шлюбний договір. Він може стосуватися як спільного сумісного майна так і особистого приватного майна подружжя. В свою чергу, правом на укладення шлюбного договору володіють особи, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжя. Щодо укладення шлюбного договору неповнолітніми особами то варто відмітити, що для укладення шлюбного договору до реєстрації шлюбу, якщо його стороною є неповнолітня особа, потрібна письмова згода її батьків або піклувальника, засвідчена нотаріусом.

Отже, при виникненні спору щодо майнових прав подружжя слід звернути увагу на статус майна подружжя, тобто його належність до спільної сумісної власності подружжя або ж до особистої приватної власності кожного з них, на наявність шлюбного договору між ними, наявність дітей, матеріальне становища кожного з них та інші фактори, що впливають із сімейних правовідносин, з метою належного врегулювання майнового спору між подружжям.

ТЕМА 2.

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ У

ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Рекомендована кількість годин – 4.

Зміст теми:

1. Процесуальні особливості розгляду судом справ про позбавлення батьківських прав і про поновлення в батьківських правах.
2. Процесуальні особливості розгляду спорів між батьками щодо визначення місця проживання малолітньої дитини.
3. Процесуальні особливості розгляду судом справ про визнання батьківства (материнства), їх відмінність від справ про встановлення факту батьківства (материнства).
4. Процесуальні особливості розгляду судом справ про оспорювання батьківства (материнства).
5. Процесуальні особливості розгляду судом справ про усиновлення.

Методичні вказівки

Слід звернути увагу на ***процесуальні особливості розгляду судом справ про позбавлення батьківських прав і про їх поновлення***. Чіткий перелік підстав позбавлення батьківських прав передбачений ст. 164 СК України, що є вичерпним. Такі справи підпадають під цивільну юрисдикцію та розглядаються виключно у судовому порядку в загальному позовному провадженні за правилами загальної територіальної підсудності (27 ЦПК України). Коло осіб, які мають право на звернення до суду визначені у ст. 165 СК України та є вичерпними. Крім того необхідно зазначити, що дитина, яка досягла 14 років може самостійно звернутися до суду з вимогою про позбавлення її батьків або одного з них батьківських прав. Предмет доказування у справах про позбавлення батьківських прав буде залежити від підстав позбавлення батьківських прав відповідно до ст. 164 СК України, так наприклад якщо підставою є хронічний алкоголіз, то предмет доказування будуть входити факти, що встановлюють хронічний алкоголіз даної особи. Щодо особливостей даної категорії справ, то необхідно зазначити, що такі справи розглядаються обов'язково за участю органів опіки та піклування для надання висновків по справі. Ще однією із особливостей даної категорії справ є те, що сторони не можуть укласти мирову угоду та передати на розгляд до третейського суду. Також, якщо дитина за своїми психічним та фізичним станом може висловити свою думку з цього приводу, вона обов'язково повинна бути вислухана судом. Необхідно зазначити, що сімейне законодавство передбачає і можливість поновлення батьківських прав. Так, ст. 169 СК

України передбачає, що розглядаючи справи про поновлення батьківських прав, суди зобов'язані перевірити, наскільки змінилася поведінка особи й обставини, що були підставою для позбавлення її батьківських прав, а також дослідити інші фактори, які мають значення для належного вирішення справи та можливості поновлення батьківських прав.

Якщо виникає спір між батьками *щодо визначення місця проживання малолітньої дитини*, який не врегульовано органами опіки та піклування, він може вирішуватися в суді в порядку загального позовного провадження за правилами загальної територіальної підсудності. Така вимога може також заявлятися разом із вимогою про розірвання шлюбу, тоді може бути застосовані правила альтернативної територіальної підсудності (за вибором позивача). В даній категорії справ до предмету доказування буде належати: умови виховання дитини, взаємини батьків з дитиною, наявність/відсутність доходів у батьків, забезпеченість житлом тощо. Дана категорія справ передбачає обов'язкову участь органів опіки та піклування для надання висновку по справі. Оцінюючи докази, суд повинен дати належну оцінку висновку органу опіки та піклування, з'ясувати думку дитини та ухвалити законне рішення по справі.

При вивченні даної теми необхідно спочатку зупинитися на порядку *визначення походження дитини* від батьків, які перебувають у шлюбі між собою. У законодавстві втілена презумпція шлюбного походження дитини, яка встановлена для спрощення процедури реєстрації дитини та є цілком логічною та закономірною у шлюбних взаєминах. Проте, слід звернути увагу, що якщо дитина народилася протягом 10 місяців після розірвання попереднього шлюбу, але мати на час народження дитини уклала новий шлюб, то презумпція батьківства діятиме стосовно її нового чоловіка. Якщо ж нового шлюбу укладено не було – жінка, що народила дитину протягом 10 місяців може посилатися на батьківство чоловіка, з яким вона перебувала в шлюбі.

Свою специфіку має порядок визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою. Відповідно до ст. 125 СК України, якщо мати та батько не перебувають у шлюбі між собою, походження дитини від матері буде визнаватися на підставі документа закладу охорони здоров'я про народження нею дитини, а походження дитини від батька – за заявою матері або за рішенням суду.

Перш за все, слід зазначити, що існує *різниця між поняттями визнання батьківства (материнства) та встановлення факту батьківства (материнства)*. В першому випадку мова йде про те, що жінка або ж чоловік, котрі вважають себе матір'ю/батьком дитини, мають право подати до суду позов про визнання батьківства або материнства. При цьому підставою для визнання батьківства є будь-які відомості, що

засвідчують походження дитини від певної особи, зібрані відповідно до ЦПК України, в тому числі висновки експертів. Такі справи суд розглядає в позовному провадженні, при цьому в справах названої категорії суд не може застосовувати мирову угоду (оскільки умови та порядок визнання батьківства визначено законом). Щодо установлення факту батьківства, то слід зазначити, що якщо чоловік, який міг бути батьком дитини помер, зацікавлені особи можуть звернутися до суду для установлення факту батьківства чоловіка, який не перебував у шлюбі з матір'ю дитини. Нормами Сімейного кодексу України також врегульовано і порядок встановлення факту материнства за рішенням суду (ст. 132 СК України). Такі рішення в майбутньому можуть знадобитися для забезпечення майнових та немайнових прав дитини, тому є актуальними та важливими в судовій практиці.

Актуальним в рамках даної теми є питання **оспорювання батьківства або ж материнства**. Так, може виникнути ситуація, коли батьки помилково записані такими, або навпаки, з вини батьків або одного з них записано батьками дитини тих, від яких вона не походить, тобто відсутня кровна спорідненість. В такому випадку сімейне законодавство дає можливість оспорити своє батьківство, шляхом пред'явлення позову про виключення запису про нього як батька дитини. Слід звернути увагу на можливість оспорювання і материнства. Сімейне законодавство передбачає два випадки оспорювання материнства: жінкою, яка записана матір'ю дитини; жінкою, яка вважає себе матір'ю дитини, пред'явивши позов до жінки, яка записана матір'ю дитини. Справи про визнання батьківства або материнства розглядаються в порядку цивільного судочинства в порядку позовного провадження за правилами загальної територіальної юрисдикції. Предметом доказування в такій категорії справ є відсутність кровного споріднення між особою, яка записана батьком (матір'ю) дитини та дитиною. У разі його відсутності – суд ухвалює рішення про виключення відомостей про батька (матері) дитини з актового запису про народження дитини.

Окремої уваги заслуговує інститут **усиновлення**. Так, усиновлення слід визначати як прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина, що здійснене на підставі рішення суду, в консульській установі або дипломатичному представництві України. Слід зазначити наступні особливості інституту усиновлення: розгляд справ про усиновлення дітей здійснюється в порядку окремого провадження; заявником може бути особа, яка бажає усиновити дитину, подання заяви про усиновлення дитини через представника не допускається; органом опіки та піклування до суду в обов'язковому порядку подається висновок про доцільність усиновлення й відповідність його інтересам дитини; розгляд цієї категорії справ проводиться у складі одного судді і двох присяжних

відповідно до вимог процесуального законодавства. Важливим також є те, що законом передбачена таємниця усиновлення, що передбачає право усиновлювача приховувати факт усиновлення, у зв'язку з чим справи про усиновлення, заявниками в яких є громадяни України, слухаються в закритому судовому засіданні, а відомості, що стали відомі в процесі розгляду справи, не підлягають розголошенню.

Отже, вбачається, що категорія справ що стосується батьківства та усиновлення є надзвичайно важливою та має свої особливості, тому при вивченні даної теми необхідно звернути увагу на такі категорії, як встановлення батьківства/ материнства, факт визнання батьківства та його співвідношення з фактом встановлення батьківства, оспорювання батьківства, процесуальні особливості розгляду судом справ про позбавлення батьківських прав та дослідити особливості інституту усиновлення, який посідає вагоме місце в сфері сімейних правовідносин.

ТЕМА 3.

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ

Рекомендована кількість годин – 2.

Зміст теми:

1. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання дітей.
2. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання одного з подружжя.
3. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання батьків та утримання інших членів сім'ї.
4. Процесуальні особливості розгляду судом справ про зміну розміру аліментів.

Методичні вказівки

Для розуміння процесуальних особливостей *розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання дітей*, потрібно зазначити, що кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, духовного і соціального розвитку. Обов'язок батьків утримувати дітей виникає з моменту народження та триває до досягнення дитиною повноліття. Батьки зобов'язані утримувати дитину незалежно від того одружені вони чи ні.

Щодо судового порядку, то слід відмітити, що справи про стягнення аліментів можуть розглядатись в позовному (загальному або спрощеному) або в наказному провадженні. Доцільно зауважити, що розглядати справи про стягнення аліментів можливо у наказному провадженні в наступних випадках: а) заявник висуває вимогу щодо стягнення аліментів у певному розмірі, визначеному законом; б) не ставиться питання про встановлення чи оспорювання батьківства (материнства); в) якщо до справи не залучені інші заінтересовані особи. Судовий наказ видається у п'ятиденний строк без судового розгляду. Судовий наказ про стягнення аліментів не підлягає скасуванню та оскарженню. Даний наказ можливо тільки переглянути у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Необхідно зазначити певні особливості розгляду даної категорії справ у порядку позовного провадження. Так, на позови про стягнення аліментів не поширюється позовна давність; аліменти сплачуються на користь того з батьків, з ким проживає дитина, але аліменти є саме власністю самої дитини; суд повинен враховувати стан здоров'я та матеріальне становище як дитини, так і платника аліментів; наявність у платника аліментів осіб, які перебувають на його утриманні; інші обставини, що мають істотне значення для справи. Аліменти на дитину присуджуються за рішенням суду від дня пред'явлення позову (заяви) та є власністю дитини. Позовна заява подається за правилами альтернативної територіальної підсудності.

При дослідженні даного питання слід також зазначити, що батьки мають обов'язок утримувати дітей і після повноліття у випадках передбачених нормами сімейного законодавства.

Щодо *розгляду справ про зміну розміру аліментів*, то необхідно враховувати те, що розмір аліментів може бути змінений. До підстав, за яких можливо змінити розмір аліментів слід віднести зміну матеріального або сімейного стану та погіршення або поліпшення здоров'я. Так, суд має право зменшити розмір аліментів для платника, якщо у нього народилась дитина або ж було знищено майно, яке приносило основний дохід. Коли ж у отримувача аліментів виявили захворювання, яке потребує багато коштів, то суд має право збільшити розмір аліментів. Також батьки можуть бути звільнені від обов'язку виплачувати аліменти у випадку, коли дохід дитини перевищує дохід батьків і повністю забезпечує її потреби.

З позовом про зміну розміру аліментів може звернутись платник або одержувач аліментів. Вимога про звільнення від сплати аліментів належить обом батькам. Слід звернути увагу, що справи про зміну розмірів аліментів на утримання дитини або звільнення від обов'язку їх сплати розглядаються за правилами позовного провадження.

Необхідно також зазначити, що *повнолітні дочка, син зобов'язані утримувати батьків*, які є непрацездатними й потребують матеріальної допомоги. Але такий обов'язок не є абсолютним, тобто діти звільняються від його виконання, якщо батьки ухилялись від виконання батьківських обов'язків. Така ж норма діє у випадку участі дітей у додаткових витратах на батьків. Слід також відмітити, що такі справи розглядаються у судовому порядку, якщо діти не домовились про це з батьками у добровільному порядку чи відсутній договір про сплату аліментів. Суд повинен брати до уваги можливість одержання утримання від дітей, до яких не висунуто позову про стягнення аліментів, дружини, чоловіка, батьків.

Для повноцінного розуміння значення поняття «утримання» слід розглянути *обов'язок утримання також і інших членів сім'ї та родичів*. Юридичними фактами, які є підставою виникнення такого обов'язку є: а) родинний зв'язок між особою, яка утримує аліменти, і платником (баба, дід – онуки, прабаба, прадід – правнуки, сестра – брат); б) свояцтва (мачуха, вітчим – пасинок, падчерка); в) перебування дитини на вихованні в інших осіб, у яких вона виховувалась; г) відсутність у потенційних утриманців родичів більш близького ступеня спорідненості; г) неможливість осіб, які перебувають на утриманні, самостійно забезпечити своє існування.

Отже, при вивченні даної теми необхідно звернути увагу, що правовідносини щодо утримання – це правовідносини, в яких одна сторона зобов'язана надати іншій стороні утримання на підставах і в порядку, що встановлені законом, а друга сторона вправі вимагати виконання такого обов'язку. Спори, які виникають щодо аліментних зобов'язань можна поділити на такі групи: а) спори про стягнення аліментів на утримання дітей; б) спори про зміну розмірів аліментів або звільнення від такого обов'язку; в) спори про стягнення аліментів на утримання батьків; г) спори про стягнення аліментів на утримання інших членів сім'ї. При цьому кожна категорія вказаних спорів має свої особливості та специфіку процесуального розгляду.

ТЕМА 4.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СУДОМ ДЕЯКИХ КАТЕГОРІЙ СПРАВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ІЗ СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Рекомендована кількість годин – 2.

1. Загальна характеристика цивільних справ, що виникають з спадкових правовідносин.
2. Процесуальний порядок розгляду та вирішення справ про визнання заповіту недійсним.
3. Особливості розгляду справ про усунення від права на спадкування.

4. Спори про визнання права власності на спадкове майно.

Методичні вказівки

Розглядаючи загальну характеристику цивільних справ, що виникають з спадкових правовідносин, необхідно зазначити, що більшість питань, що виникають з спадкових спорів зараховано до компетенції нотаріусів. Однак, кожна особа відповідно до Конституції України та ст. 4 ЦПК України, має право звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Спадкові правовідносини регулюються Конституцією України, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., ЦК України (Книга шоста), Законами України «Про нотаріат», «Про міжнародне приватне право» тощо. У судовій практиці застосовується також постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 30.05.2008 р. «Про судову практику у справах про спадкування» та лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ № 24-753/0/4-13 7 від 16.05.2013 р. «Про судову практику розгляду цивільних справ про спадкування».

Спори, що виникають із спадкових правовідносин, розглядаються виключно в порядку цивільного судочинства. Оскільки спадкові правовідносини регулюються ЦК України, то і способи захисту визначені у ЦК України. Відповідно до ч. 1 ст. 1216 ЦК України, спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Спадкування здійснюється за заповітом або за законом (ст. 1217 ЦК). Відповідно до ст. 1223 ЦКУ країни, право на спадкування мають особи визначені в заповіті. У разі відсутності заповіту, визнання його недійсним, неприйняття спадщини або відмови від її прийняття спадкоємцями за заповітом, а також у разі неохоплення заповітом усієї спадщини право на спадкування за законом одержують особи, визначені в ст. ст. 1261–1265 ЦК України.

Розглядаючи процесуальний порядок розгляду та вирішення справ визнання заповіту недійсним, необхідно зазначити, що такі справи розглядаються у цивільному судочинстві у порядку загального позовного провадження за загальною територіальною підсудністю.

Згідно з ст.1233 ЦК України визначено, що заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті. Заповіт є одностороннім правочином (дія однієї сторони), який породжує виникнення прав та обов'язків у спадкоємця після смерті заповідача. Загальні вимоги до форми заповіту встановлено в ст. 1247 ЦК У країни. Відповідно до ст. 1257 ЦК України заповіт, складений особою, яка не мала на це права, а також заповіт, складений з порушенням вимог щодо його форми та посвідчення, є

нікчемним. За позовом заінтересованої особи суд визнає заповіт недійсним, якщо буде встановлено, що волевиявлення заповідача не було вільним і не відповідало його волі. Недійсність окремого розпорядження, що міститься у заповіті, не має наслідком недійсності іншої його частини. У разі недійсності заповіту спадкоємець, який за цим заповітом був позбавлений права на спадкування, одержує право на спадкування за законом на загальних підставах. Відповідно до п. 17 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 № 7 роз'яснено, що заповіт, складений особою, яка не мала на це права, зокрема недієздатною, малолітньою, неповнолітньою особою (крім осіб, які в установленому порядку набули повну цивільну дієздатність), особою з обмеженою цивільною дієздатністю, представником від імені заповідача, а також заповіт, складений із порушенням вимог щодо його форми та посвідчення, згідно з ч. 1 ст. 1257 ЦК України, є нікчемним, тому на підставі ст. 215 ЦК України визнання такого заповіту недійсним судом не вимагається.

Щодо *розгляду справ про усунення від права на спадкування*, то необхідно зазначити, що усунення від права на спадкування – це відсторонення спадкоємця від спадкування на підставах, прямо встановлених законом. Усунення від права на спадкування є наслідком припинення спадкових правовідносин, суб'єктом яких була особа, яку усунуто від спадкування. Дана категорія справ розглядається в цивільному судочинстві у порядку загального позовного провадження, за загальною територіальною підсудністю. Предмет доказування залежить від підстав усунення від права на спадкування.

Стаття 1224 ЦК України передбачає підстави, відповідно до яких можливо усунення від права на спадкування. Так, не мають права на спадкування особи, які умисно позбавили життя спадкодавця чи будь-кого з можливих спадкоємців або вчинили замах на їхнє життя. Положення абз. 1 ч.1 ст. 1224 ЦК України частини не застосовується до особи, яка вчинила такий замах, якщо спадкодавець, знаючи про це, все ж призначив її своїм спадкоємцем за заповітом. Не мають права на спадкування особи, які умисно перешкоджали спадкодавцеві скласти заповіт, внести до нього зміни або скасувати заповіт і цим сприяли виникненню права на спадкування у них самих чи в інших осіб або сприяли збільшенню їхньої частки у спадщині. Не мають права на спадкування за законом батьки після дитини, щодо якої вони були позбавлені батьківських прав і їхні права не були поновлені на час відкриття спадщини. Не мають права на спадкування за законом батьки (усиновлювачі) та повнолітні діти (усиновлені), а також інші особи, які ухилялися від виконання обов'язку щодо утримання спадкодавця, якщо ця обставина встановлена судом.

Не мають права на спадкування за законом одна після одної особи, шлюб між якими є недійсним або визнаний таким за рішенням суду. Якщо шлюб визнаний недійсним після смерті одного з подружжя, то за другим із подружжя, який його пережив і не знав та не міг знати про перешкоди до реєстрації шлюбу, суд може визнати право на спадкування частки того з подружжя, хто помер, у майні, яке було набуто ними за час цього шлюбу.

За рішенням суду особа може бути усунена від права на спадкування за законом, якщо буде встановлено, що вона ухилялася від надання допомоги спадкодавцеві, який через похилий вік, тяжку хворобу або каліцтво був у безпорадному стані.

Положення ст. 1224 ЦК України поширюються на всіх спадкоємців, у тому числі й на тих, хто має право на обов'язкову частку у спадщині, а також на осіб, на користь яких зроблено заповідальний відказ.

Спори про визнання права власності на спадкове майно розглядаються в цивільному судочинстві у порядку загального позовного провадження. При розгляді справ про визнання права власності на спадкове нерухоме майно у випадках, якщо спадщина прийнята, проте спадкоємцем не було одержано свідоцтво про право на спадщину (ст. 1297 ЦК України) або не здійснено державну реєстрацію права на спадщину (ст. 1299 ЦК України), слід брати до уваги, що законодавець розмежовує поняття «виникнення права на спадщину» та «виникнення права власності на нерухоме майно, що входить до складу спадщини», і пов'язує із виникненням цих майнових прав різні правові наслідки.

Відповідно до норм ч. 5 ст. 1268 ЦК незалежно від часу прийняття спадщини вона належить спадкоємцеві з часу відкриття спадщини та згідно із ч. 3 ст. 1296 ЦК відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємця права на спадщину.

Визнання права власності на спадкове майно в судовому порядку є винятковим способом захисту, що має застосовуватися, якщо існують перешкоди для оформлення спадкових прав у нотаріальному порядку, в тому числі й у випадку визначення судом за позовом спадкоємця додаткового строку для прийняття спадщини.

ТЕМА 5.

РОЗГЛЯД СУДАМИ СПРАВ ПРО СПАДКУВАННЯ В ПОРЯДКУ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Рекомендована кількість годин – 2.

1. Загальна характеристика справ окремого провадження.
2. Розгляд судами справ про встановлення факту родинних відносин із спадкодавцем

3. Розгляд судами справ про встановлення факту постійного проживання із спадкодавцем на час відкриття спадщини.

4. Розгляд судами справ про визнання спадщини відумерлою.

Методичні вказівки

Окреме провадження в юридичній літературі визначається як самостійний вид цивільного судочинства, що характеризується специфічним процесуальним порядком розгляду й вирішення точно визначеного законом переліку цивільних справ, у яких суд встановлює події, дії стан, здійснює захист охоронюваних законом прав та інтересів громадян та організацій. Стаття 293 ЦПК України визначає окреме провадження, як вид неповного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

В окремому провадженні можуть розглядатись справи, що витікають із спадкових правовідносин такі як : розгляд судами справ про встановлення факту родинних відносин із спадкодавцем; розгляд судами справ про встановлення факту постійного проживання із спадкодавцем на час відкриття спадщини; розгляд судами справ про визнання спадщини відумерлою тощо.

До особливостей розгляду справ в окремому провадженні необхідно віднести наступні основні ознаки: у окремому провадженні відсутній спір про право; у окремому провадженні відсутні сторони, які сперечаються, з протилежними юридичними інтересами; В окремому провадженні об'єкт та способи судового захисту відрізняються від інших видів провадження. Об'єктом судового захисту у справах окремого провадження є охоронюваний законом інтерес. Способами ж захисту прав та інтересів в окремому провадженні є підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав; у справах окремого провадження відсутній принцип змагальності; на відміну від справ позовного провадження, суд з власної ініціативи має право витребувати докази; справи окремого провадження не можуть бути передані на розгляд третейського суду і не можуть бути закриті у зв'язку з укладенням мирової угоди; у окремому провадженні відсутні такі інститути позовного провадження як інститут : третіх осіб, співучасті, заміни не належного відповідача, зустрічний позов, відмова від

позову, визнання позову тощо. Розгляд справ в окремому провадженні здійснюється за загальними правилами, встановлених ЦПК України, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду з урахування особливостей розгляду справ окремого провадження.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ТЕМА 1.

**ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ, ЩО
ВИНИКАЮТЬ ІЗ ШЛЮБНИХ ПРАВОВІДНОСИН**

Рекомендована кількість годин – 4.

Питання до теми:

1. Загальна характеристика цивільних справ, що виникають з сімейних правовідносин.
2. Розгляд судами справ про надання неповнолітній особі права на шлюб.
3. Розгляд судами справ про визнання шлюбу недійсним та неукладеним.
4. Розгляд судами справ про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу.
5. Процесуальні особливості розгляду судом справ про розірвання шлюбу та визнання розірвання шлюбу фіктивним.
6. Процесуальні особливості розгляду судом справ про поділ спільного майна подружжя.

Завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

Правові ситуації та задачі за темою:

Задача №.1

Габун Л.В. звернулася до суду з позовом до Щукіна С.С., який містив декілька вимог, а саме про розірвання шлюбу, про поділ спільного майна подружжя та встановлення місця проживання малолітнього сина. Обґрунтовуючи свої вимоги щодо поділу спільного майна тим, що з 01.10.1999 року перебуває з відповідачем у зареєстрованому шлюбі, про що є відповідний актовий запис та за час спільного проживання у шлюбі, ними було придбано житловий будинок. Посилаючись на те, що зазначене нерухоме майно є об'єктом спільної сумісної власності подружжя, і вона має право на 1/2 його частину, просила задовольнити позов. У підготовчому провадженні сторони виявили бажання про проведення процедури врегулювання спору за участю судді. Суд постановив ухвалу, якою одночасно зупинив провадження у справі. Під час проведення спільної наради у справу вступив Габун В.С., який є батьком позивачки, подавши позов до Щукіна С.С. про відшкодування 58 268 тис.грн. наданих йому у борг для придбання будинку, що є предметом поділу.

Визначить які дії повинен вчинити суд.

Задача №2

Іванов та Іванова звернулися до суду з спільною заявою про розірвання шлюбу в порядку окремого провадження, посилаючись на те, що вони не бажають продовжувати шлюбні стосунки, проте мають спільну дитину 2016 року народження. Під час розгляду справи суду стало відомо, що подружжя є спір відносно поділу спільної двокімнатної квартири. Тоді суд, постановив ухвалу про залишення заяви без розгляду і запропонував їм звернутися із вимогою про розірвання шлюбу в порядку позовного провадження.

Чи є можливим розірвання шлюбу в порядку окремого провадження? Дайте правову оцінку діям суду?

Зміст завдання для самостійної роботи до теми № 1.

1. Які характерні особливості цивільних справ, що виникають із сімейних правовідносин?
2. Який порядок надання неповнолітній особі права на шлюб?
3. Який процесуальний порядок визнання шлюбу недійсним?
4. Яка підвідомчість справ про розірвання шлюбу?
5. У якому провадженні розглядаються справи про розірвання шлюбу?

Завдання 1.

Складіть проект позовної заяви про розірвання шлюбу.

Завдання 2.

Складіть проект судового рішення у справі про надання неповнолітній особі права на шлюб.

Рекомендована джерельна база

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. Ст.492.
3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135.

Література:

1. Антошкіна В.К. Договір про поділ майна подружжя, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя // Право України. 2005. Вип. 8. С. 75-78.
2. Ватрас В.А. Про сутність сімейних правовідносин // Вісник Хмельницького інституту національного управління та права. №3-4 (7-8). 2003. С. 111-119.
3. Дзера О.В., Кузнєцова Н.С., Підпригора О.А. та ін. Право власності в Україні. Навч. посіб. / За заг. ред. Дзери О.В., Кузнєцової Н.С. – К.: Юрінком Інтер, 2000. 452 с.
4. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України: пер. з рос. / С.В. Ківалов, Ю.С. Червоний, Г.С. Волосатий та ін.; за ред. Ю.С. Червоного. К.; О.: Юрінком Інтер, 2008. 504 с.
5. Олійник О.С. Майнові відносини подружжя: Порівняльно-правовий аспект // Юриспруденція: теорія і практика. 2009. №5. С. 2-6.
6. Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах : навч. посіб. / за ред. Н.Ю. Голубєвої. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 480 с.
7. Цивільне процесуальне право України : навчальний посібник (для підготовки до іспитів та тестування) / за ред. Н.Ю. Голубєвої. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 430 с.

ТЕМА 2.

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Рекомендована кількість годин – 4.

Зміст теми:

1. Процесуальні особливості розгляду судом справ про позбавлення батьківських прав і про поновлення в батьківських правах.
2. Процесуальні особливості розгляду спорів між батьками щодо визначення місця проживання малолітньої дитини.
3. Процесуальні особливості розгляду судом справ про визнання батьківства (материнства), їх відмінність від справ про встановлення факту батьківства (материнства).

4. Процесуальні особливості розгляду судом справ про оспорювання батьківства (материнства).
5. Процесуальні особливості розгляду судом справ про усиновлення.

Завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

Правові ситуації та задачі за темою:

Задача №1.

У справі щодо встановлення батьківства відносно дитини, яка народилася під час не зареєстрованого шлюбу, на підтвердження батьківства матір неповнолітнього сина надала до позовної заяви паперову копію листування через месенджер Viber, який містив її розмову з відповідачем, під час якого він визнавав своє батьківство відносно дитини.

Встановіть, які факти входять до предмету доказування?

Задача №2.

Шрайбер Оксана звернулася до суду з позовом до Шрайбера Петра про позбавлення його батьківських прав. Позовні вимоги мотивовані тим, що з 16.12.2005 року по 19.05.2015 р. вона перебувала у шлюбі з Шрайбером П. Від спільного проживання вони мають неповнолітнього сина – Василя, 2014 року народження. Після розірвання шлюбу син залишився проживати разом з нею. Шрайбер в позовній заяві зазначила, що батько постійно ухиляється від виконання своїх обов'язків щодо сплати аліментів на утримання сина та просить суд позбавити його батьківських прав.

Яке рішення повинен прийняти суд? Обґрунтуйте відповідь.

Задача №3.

Аверочкін звернувся до суду з позовом до своєї жінки про визначення місця проживання їх малолітньої дитини з батьком. Позивач в якості доказів надав письмові свідчення сусідів по будинку, у яких містилися дані, які підтверджували факти негативного впливу матері на сина, а також відсутності постійної роботи у матері. Суд вислухавши пояснення сторін, ознайомившись з письмовими показаннями свідків, задовольнив позовні вимоги Аверочкіна.

Чи правильно вчинив суд?

Задача №4.

У справі встановлено, що усиновлювач і мати дитини розірвали шлюб між собою, після чого мати усиновленого відновила сімейні стосунки зі своїм першим чоловіком –

батьком дитини, але продовжувала отримувати аліменти з усиновлювача. Оскільки усиновлювач був фактично усунений від участі у вихованні дитини, він звернувся до суду з позовом про скасування усиновлення.

Які дії суду?

Зміст завдання для самостійної роботи до теми № 2.

1. У чому полягає зміст права на материнство та батьківство?
2. Від чого залежить предмет доказування у справі про визнання батьківства? Які факти до нього входять?
3. Чим відрізняються справи про визнання батьківства і про встановлення факту батьківства?
4. Який порядок визначення місця проживання малолітньої дитини?
5. Кому належить право звернення до суду з позовною заявою про позбавлення батьківських прав?
6. З яких підстав поновлюються батьківські права?

Завдання 1.

Складіть проект заяви про усиновлення.

Завдання 2.

Складіть проект позовної заяви про визначення місця проживання малолітньої дитини.

Завдання 3.

Складіть проект судового рішення у справі про оспорування батьківства.

Рекомендована джерельна база:

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.
2. Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29.05.1993 року // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.
3. Європейська конвенція про усиновлення дітей від 24 квітня 1967 року // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.

4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. Ст.492.
5. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135.
6. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст.142.
7. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: Постанова Кабінету Міністрів України № 905 від 8 жовтня 2008 р. // Офіційний вісник України. 2008. № 79. Ст. 2660.

Література:

1. Волкова Н.В. Докази у справах про визначення місця проживання дитини (окремі аспекти) / Н.В. Волкова // Науковий журнал. Південноукраїнський правничий часопис. №2 . Одеса, 2011. С.111-113.
2. Волкова Н.В. Окремі аспекти розгляду справ про позбавлення батьківських прав у цивільному судочинстві / Н.В. Волкова // Часопис цивілістики. Вип.27. Одеса, 2017. С. 133-137.
3. Волкова Н.В. Особливості розгляду справ щодо визнання батьківства у судовому порядку (окремі аспекти) / Н.В. Волкова // Науковий журнал. Південноукраїнський правничий часопис. № 1. Одеса, 2014. С. 81-84.
4. Волкова Н.В. Производство по гражданскому делу об определении места жительства малолетнего ребенка до судебного рассмотрения / Н.В. Волкова // *Legea si viata*. 2017. № 11/2 (311). С. 37- 40. (Молдова)
5. Волкова Н.В. Процесуальні особливості розгляду справ про поновлення батьківських прав у судовому порядку (окремі аспекти) / Н.В. Волкова // *Evropský politický a právní diskurz*. 2017, Том 4, Вип. 6. С. 218-223. (Чехія)
6. Волкова Н.В. Процесуальні особливості розгляду справ щодо оспорування батьківства у цивільному судочинстві (окремі аспекти) / Н.В. Волкова // Юридичний вісник. 2016. № 4. С. 105-110.
7. Стоянова Т.А. Процесуальні особливості розгляду справ про усиновлення громадянами України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2009. 20 с.

8. Цивільне процесуальне право України : навчальний посібник (для підготовки до іспитів та тестування) / за ред. Н.Ю. Голубєвої. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 430 с.

ТЕМА 3.

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ

Рекомендована кількість годин – 2.

Зміст теми:

5. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання дітей.
6. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання одного з подружжя.
7. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання батьків та утримання інших членів сім'ї.
8. Процесуальні особливості розгляду судом справ про зміну розмірів аліментів.

Завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

Правові ситуації та задачі за темою

Задача № 1.

У цивільній справі за позовом про стягнення аліментів на утримання малолітніх дітей відкрито спрощене позовне провадження. У жовтні 2020 року надійшло клопотання від відповідача про призначення справи в загальному порядку. Розглянувши клопотання про перехід від спрощеного провадження в загальне провадження, дослідивши матеріали справи, суд постановив увалу про перехід з розгляду справи в порядку спрощеного провадження в розгляд справи за правилами загального позовного провадження від 2 січня 2021 року посилаючись на п.2 ч.4 ст. 277 ЦПК України та ч. 6 ст. 277 ЦПК України.

Необхідно визначити, чи правомірно вчинив суддя. Обґрунтуйте відповідь.

Задача № 2.

К. звернулася до суду із позовною заявою до С. про стягнення аліментів на утримання повнолітньої дитини, яка продовжує навчання. В обґрунтування позовних вимог зазначає, що між позивачем та відповідачем був укладений шлюб, який на даний час розірвано. Від шлюбу вони мають 22 річну доньку – Н. На даний час донька повнолітня, однак продовжує навчання на заочній формі навчання в Центральноукраїнському науковому ліцеї – інтернаті Кіровоградської обласної ради та немає можливості влаштуватися на роботу, щоб самостійно отримувати заробіток. Період навчання триватиме по 01.07.2020 року. Відповідач в добровільному порядку допомоги доньці на навчання не надає, тому вона звернулася з даним позовом до суду та просить позовні вимоги задовольнити та призначити аліменти на утримання повнолітньої доньки з відповідача в твердій грошовій сумі в розмірі 1200 грн. щомісячно.

Яке рішення повинен прийняти суд? Обґрунтуйте відповідь.

Задача № 3.

Петрову виповнилося 67 років. Він отримує пенсію у розмірі 1450 грн. Його сини Максим і Володимир матеріально забезпечені добре, проте батькові добровільно матеріальну допомогу не надають. У зв'язку з цим він звернувся до суду з позовом про стягнення з кожного з них по 2150 грн щомісячно.

Відповідачі позов не визнали, заявивши, що позивач в їх вихованні і утриманні свого часу участі не приймав.

Визначте факти, які входять до предмету доказування у цій справі та на кому лежить обов'язок по їх доказуванню.

Завдання для самостійної роботи до теми №3

1. Як визначається розмір аліментів на утримання дітей судом?
2. Яка територіальна підсудність застосовується у справах про зміну розмірів аліментів на утримання дітей або звільнення від обов'язку їх сплати?
3. У яких випадках суд має право звільнити особи від обов'язку сплати аліментів?
4. Що входить у предмет доказування у справах про стягнення аліментів на утримання дітей з інших членів сім'ї?

Завдання 1.

Складіть проект позовної заяви про стягнення аліментів з батьків на утримання дитини.

Завдання 2.

Складіть проект позовної заяви про зміну розміру аліментів на утримання дітей.

Завдання 3.

Складіть проект судового рішення у справі про стягнення аліментів на утримання дитини батьками.

Рекомендована джерельна база

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23 листопада 2007 р. // Офіційний вісник України. – 2013. № 12. Ст. 453.
3. Конвенція про стягнення аліментів за кордоном від 20 червня 1956 р. // Офіційний вісник України. 2010. № 45. Ст. 1496.
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
5. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135.
6. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст. 142.

Література:

1. Аліменти дітям та батькам : Монографія / Л.В. Сапейко, В.А. Кройтов. Харків : Ескада, 2008. 160с.
2. Балацька О. Р., Мартинюк Т. О. Новели сімейного законодавства щодо захисту прав дитини на належне утримання. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2020. № 1. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2020/n1/20bornnu.pdf>
3. Гресь Н.Н. Договорное регулирование алиментных обязательств по содержанию родителями своих детей / Н.Н. Гресь // Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 3. С. 49-52. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://repo.sau.sumy.ua/handle/123456789/2707>
4. Гузь Л.Є. Захист прав та інтересів дітей (правовий аспект). Х. : Фактор, 2011. 464 с.
5. Дерій О. О. Поняття аліментного зобов'язання. Держава і право. 2013. Вип. 59. С. 282–287.

6. Кройтор В.А. Особливості порядку стягнення аліментів на неповнолітніх дітей. Університетські наукові записки. 2013. № 1 (45). С. 86–93.
7. Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах : навч. посіб. / за ред. Н.Ю. Голубевої. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 480 с.
8. Самілик Л. О., Кіраль Г. Ю. Особливості стягнення аліментів на дитину в порядку наказного провадження. Держава та регіони. 2019. № 3. С. 73-78.
9. Сапейко, Л. В. Особливості судового розгляду справ про стягнення аліментів на дітей [Текст]. Вісник Харківського Національного університету внутрішніх справ. Вип. 42. 2008. С. 233-239.
10. Цивільне процесуальне право України : навчальний посібник (для підготовки до іспитів та тестування) / за ред. Н.Ю. Голубевої. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 430 с.
11. Чурпіта Г. В. Присудження аліментів на дитину в порядку наказного провадження: особливості процедури / Г. В. Чурпіта // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право». 2013. Спецвип. Т. 3. С. 21–26.
12. Шкорупеев Д. А. Юрисдикція та підсудність справ про стягнення аліментів на утримання дитини. Jurnalul Juridic National: teorie si practica. 2018. № 1 (29). С. 112-115.

ТЕМА 4.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СУДОМ ДЕЯКИХ КАТЕГОРІЙ СПРАВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ІЗ СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Рекомендована кількість годин – 4.

1. Загальна характеристика цивільних справ, що виникають з спадкових правовідносин.
2. Процесуальний порядок розгляду та вирішення справ про визначення додаткового строку для прийняття спадщини.
3. Процесуальний порядок розгляду та вирішення справ про визнання заповіту недійсним.
4. Особливості розгляду справ про усунення від права на спадкування.
5. Спори про визнання права власності на спадкове майно.
6. Спори, пов'язані із спадкуванням частки майна, що у спільній сумісній власності.

Завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

Правові ситуації та задачі за темою

Задача №1.

Коваленко звернувся з позовом до Рафалівської селищної ради про встановлення додаткового строку для подання заяви про прийняття спадщини. В обґрунтування позовних вимог позивач вказує на те, що померла його мати. Після смерті матері залишилось спадкове майно, що складається із земельної ділянки для ведення особистого селянського господарства, що знаходиться на території Великожолудської сільської ради Володимирецького району Рівненської області, загальною площею 3,24 га. Фактично спадщину після смерті матері прийняв батько позивача, який через рік помер. Однак, 25 травня 1998 року останнім було складено заповіт, посвідчений сільським головою Великожолудської сільської ради, яким все своє нажите майно він заповів сину (позивачу-Коваленко). У визначений законом шестимісячний строк позивач не звернувся до нотаріальної контори із заявою про прийняття спадщини, оскільки були втрачені документи на землю (державний сертифікат) та не знали, що взагалі такі документи існують, і що на основі цього сертифікату був виданий державний акт на право власності на землю. Батько позивача також нічого не говорив про наявність державного акту.

На підставі цього позивач просить визначити йому додатковий строк для подання заяви про прийняття спадщини після смерті його батька.

Суд відмовив у задоволенні таких позовних вимог, оскільки необізнаність спадкоємця про існування спадкового майна не є поважною причиною пропуску строку.

Необхідно визначити правомірність дії суду та обґрунтувати відповідь. Визначте процесуальний статус кожного із учасників справи та підсудність.

Задача № 2.

Осокіна, бажаючи прийняти спадщину після смерті свого брата - Кравцова, виявила, що той склав заповіт на сторонню особу - Соколова, а сам заповіт є сумнівним, оскільки посвідчений особою, яка не мала на це повноважень. Аби захистити своє право на спадщину, Осокіна. подала позов до суду про визнання заповіту недійсним.

В судовому засіданні з'ясувалось, що заповіт був посвідчений секретарем сільської ради у місцевості, де відсутній нотаріус.

Яке рішення повинен прийняти суд? Обґрунтуйте відповідь.

Хто наділений повноваженнями посвідчувати заповіти? Визначте процесуальний статус кожного із учасників справи.

Задача №3.

Коцюба Марія звернулася до суду в інтересах своєї неповнолітньої доньки щодо усунення від права на спадкування спадкоємця (Орлова Віталія), на якого був складений

заповіт батьком її дитини, який помер. У позовній заяві зазначалось, що Орлов Віталій ще за життя спадкодавця вчинив умисно замах на його життя. Тому просить усунути Орлова Віталія від права на спадкування, оскільки саме її дитина за законом має право на спадок після смерті батька. У судовому засіданні мати неповнолітньої дитини подала заяву про відмову від позову, пояснивши це тим, що Орлов Віталій обіцяв зарахувати на рахунок матері половину вартості будинку, який він отримає за заповітом у спадок та кошти будуть її власністю, а не власністю дитини та вона зможе ними розпоряджатись на свій розсуд. Суд визнав відмову від позову.

Чи правильне рішення прийняв суд?

Задача №4.

У підготовчому засіданні у справі про визнання заповіту недійсним позивач подав до суду заяву про виклик до суду в якості свідка приватного нотаріуса, який посвідчував заповіт. Представник відповідача заперечував проти задоволення клопотання, посиляючись на неможливість допиту нотаріуса як свідка, оскільки нотаріус зобов'язаний зберігати таємницю вчинення нотаріальних дій.

Чи підлягає заява позивача про виклик свідка задоволенню судом?

Задача №5.

Іванова Людмила є власницею будинку, що складається з приміщень: №1 площею 11,90 кв.м, №2 площею 6,60 кв.м, №3 площею 7,20 кв.м та сараю. Після її смерті спадщину прийняли Іванов Степан, Іванов Олег, Шубер Ауріка та Зморій Еріка. Іванов Степан, Шубер Ауріка та Зморій Еріка, в особі свого представника Світлицької Олени, звернулися до суду з позовною заявою про виділення в натурі частки із спільної часткової власності до Іванова Олега. В межах підготовчого провадження було встановлено, що відповідач Іванов Олег помер, а тому виникла необхідність залучення до справи правонаступників. Суд витребував від державної нотаріальної контори інформацію про осіб, які прийняли спадщину після смерті Іванова Олега, та постановив ухвалу про залучення до справи двох його синів – Іванова Петра та Василя як правонаступників.

Чи правомірні дії суду? Визначте процесуальний статус кожного із учасників справи.

Зміст завдання для самостійної роботи до теми №4.

1. Які передбачені нормами законодавства підстави про усунення від права на спадкування?

2. Яка територіальна підсудність застосовується у справах про визнання права власності на спадкове майно?
3. Що входить у предмет доказування у справах про визначення додаткового строку для прийняття спадщини?

Завдання 1.

Складіть проект позовної заяви про визнання права власності на спадкове майно.

Завдання 2.

Складіть проект позовної заяви про визначення додаткового строку для прийняття спадщини.

Завдання 3.

Складіть проект судового рішення у справі про усунення від права на спадкування.

Рекомендована джерельна база

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01. 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. Ст.492.

Література:

1. Кухарев О. Є. Актуальні питання вирішення судами спорів про усунення від права на спадкування // Вісник Національної асоціації адвокатів України. 2017. № 5. С. 9-18.
2. Кухарев О. Є. Аналіз судової практики розгляду цивільних справ про спадкування: практ. посіб. Київ: Алерта, 2019. 340 с.
3. Підготовка справ про спадкування до судового розгляду / Л.Є. Гузь, М.С. Лайкова. Х. : Фактор, 2014. 80 с.
4. Спадкове право: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / кол. авт. ; кер.авт. кол, канд. юрид. наук, доц. НестерцоваСобакарь О.В. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ. 2017. 164 с.

ТЕМА 5.

РОЗГЛЯД СУДАМИ СПРАВ ПРО СПАДКУВАННЯ В ПОРЯДКУ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Рекомендована кількість годин – 2.

1. Загальна характеристика справ окремого провадження.
2. Розгляд судами справ про встановлення факту родинних відносин із спадкодавцем.
3. Розгляд судами справ про встановлення факту постійного проживання із спадкодавцем на час відкриття спадщини.
4. Розгляд судами справ про визнання спадщини відумерлою.

Завдання для поточного контролю знань і вмінь здобувачів вищої освіти

Правові ситуації та задачі за темою:

Задача №1.

Кравченко подав заяву до суду про встановлення факту родинних відносин із спадкодавцем. В обґрунтування вимог заяви про встановлення факту, що має юридичне значення вказує, що помер його батько – Боруля. Однак в документах, що підтверджують їх родинні зв'язки, допущені помилки, а саме в свідоцтві про смерть прізвище його батька зазначено як Боруля, а в його свідоцтві про народження, батько зазначений як Беруля. Після смерті батька відкрилася спадщина на належне йому майно, а саме на житловий будинок. Коли він звернувся до приватного нотаріуса із заявою про відкриття спадкової справи та в подальшому видачі свідоцтва про право на спадщину за законом після смерті батька. Проте у відкритті спадкової справи було відмовлено та надане роз'яснення про необхідність підтвердження родинних відносин між ним та його батьком, а також підтвердження постійного проживання разом із батьком на час відкриття спадщини у судовому порядку. Кравченко звернувся до відділу ДРАЦ для внесення відповідних змін до актового запису, однак йому відмовили у зв'язку з неможливістю встановити правильність написання прізвища.

Яке рішення повинен прийняти суд? Обґрунтуйте відповідь.

Задача № 2.

Заявник звернувся до суду заявою про визнання спадщини відумерлою, в якій просив визнати спадщину, яка складається із будинку, що залишилась після смерті Смирнова, відумерлою та передати у власність територіальної громади м. Лисичанська в особі Лисичанської міської ради відумерлу спадщину.

Представник заявника у судове засідання не з'явилась, заяву підтримав та просив справу розглядати за його відсутністю, про що надав суду письмову заяву.

У судовому засіданні встановлено, що після смерті Смирнова відкрилася спадщина у вигляді будинку, що належала йому на підставі свідоцтва про право на спадщину від 26.06.1964 р., про що свідчить довідка ЛКП «БТІ» від 24.06.2019 р. №144. Після його смерті, з заявою про прийняття спадщини та видачі свідоцтва про право на спадщину ніхто не звертався. Однак в даному будинку проживає його тітка.

Оскільки спадщина після смерті Смирнова ніким не була прийнята, то існують передбачені законом підстави для визнання спадщини, що відкрилася після її смерті, відумерлою, суд прийняв рішення про задоволення такої заяви.

Чи правомірні дії суду?

Зміст завдання для самостійної роботи до теми №5.

1. Якими ознаками характеризується окреме провадження при розгляді спадкових справ у цивільному судочинстві?
2. З яких підстав суд має визнати спадщину відумерлою?
3. Хто має право на звернення до суду у справах про визнання спадщини відумерлою?
4. Які особливості розгляду судом справ про встановлення факту постійного проживання із спадкодавцем на час відкриття спадщини?

Завдання 1.

Складіть проект заяви про встановлення факту постійного проживання із спадкодавцем на час відкриття спадщини.

Завдання 2.

Складіть проект судового рішення у справі про визнання спадщини відумерлою.

Рекомендована джерельна база

Нормативно-правові акти:

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01. 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.
6. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. Ст.492.

Література:

1. Кухарев О. Є. Аналіз судової практики розгляду цивільних справ про спадкування: практ. посіб. Київ: Алерта, 2019. 340 с.
2. Окреме провадження : монографія / В. В. Комаров, Г. О. Світлична, І. В. Удальцова; за ред. В. В. Комарова. Х. : Право, 2011. 312 с.
3. Окреме провадження в цивільному процесі України : Навч. посіб. / Під ред. Р.М. Мінченко. – О. : Фенікс, 2010. – 224 с.
4. Підготовка справ про спадкування до судового розгляду / Л.Є. Гузь, М.С. Лайкова. Х. : Фактор, 2014. 80 с.
5. Спадкове право: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / кол. авт. ; кер.авт. кол, канд. юрид. наук, доц. НестерцоваСобакарь О.В. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ. 2017. 164 с.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

- методи організації і самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності (словесні, наочні, практичні, роботи з книгою, відеометод);
- методи стимулювання та мотивації навчання (індуктивні та дедуктивні);
- методи контролю та самоконтролю у навчанні (репродуктивний, проблемний, частково-пошуковий, дослідницький);
- метод аналізу та діагностики ситуації;
- проблемно-пошуковий метод
- бінарні методи навчання (робота з викладачем).

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Основними контрольними заходами, що застосовуються для студентів є:

1. **Поточний контроль** здійснюється під час проведення практичних занять і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Форма проведення поточного контролю під час навчальних занять і система оцінювання рівня знань визначаються відповідною кафедрою (предметною або цикловою комісією).
2. **Підсумковий контроль** проводиться з метою оцінки результатів навчання на певному освітньому (кваліфікаційному) рівні або на окремих його завершених етапах. Підсумковий контроль включає семестровий контроль та державну атестацію студента. Вищий навчальний заклад може використовувати модульну та інші форми підсумкового контролю після закінчення логічно завершеної частини лекційних та практичних занять з певної дисципліни і їх результати враховувати при виставленні підсумкової оцінки.

2.1 **Семестровий контроль** проводиться у формах семестрового екзамену з конкретної навчальної дисципліни в обсязі навчального матеріалу, визначеного навчальною програмою, і в терміни, встановлені навчальним планом.

СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ ТА САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА

Мета виконання самостійної роботи полягає у ґрунтовному засвоєнні студентом курсу «Розгляд сімейних та спадкових справ» через самостійну роботу із джерелами та носіями чинного законодавства при дослідженні процесуальних особливостей розгляду окремих категорій цивільних справ у судах, практики її застосування та основ міжнародно-правового досвіду. Виконання індивідуального завдання необхідно починати з вивчення відповідних розділів підручників, навчальних посібників, нормативно-правових актів, додаткової літератури, практичних матеріалів, які студент повинен знайти і опрацювати.

Практичні **Завдання**, запропоновані у навчальному-методичному посібнику до кожного семінарського заняття і забезпечують використання знань, умінь і навичок студентів у практичній площині, формування в них умінь виявляти об'єктивні зв'язки та взаємообумовленість правових явищ.

Задачі, що надаються у посібнику будуються на судовій практиці, що дозволяє студентам наблизитися до практичних реалій і сприятиме розвитку у студентів практичних навичок та порядку його застосування. При вирішенні задач студент повинен визначити суть даної справи, зрозуміти чи правомірні дії суду, визначити цивільно-процесуальні правовідносини між суб'єктами цивільного процесу, надавати оцінку судовим рішенням тощо. Відповіді на питання до задач повинні бути обґрунтовані з посиланням на відповідні норми чинного законодавства та судову практику. Має бути особисте тлумачення проблеми на підставі діючого законодавства.

У навчальному-методичному посібнику надаються питання, **завдання для самостійної роботи**, з метою запам'ятовування студентом основних положень нормативної бази. Виконання зазначених завдань сприятиме розвитку у студентів практичних навичок щодо аналізу чинного законодавства та порядку його застосування, дозволить виявити рівень засвоєння учбового матеріалу з навчальної дисципліни «Розгляд сімейних та спадкових справ».

Обов'язковою вимогою при вивченні курсу самостійно є ведення студентом Зошиту для самостійної підготовки з цивільного процесу. У зошиті реферуються питання для самопідготовки за темами курсу, наводяться рішення тестових завдань, казусів. В ньому необхідно розкрити теоретичний матеріал проблеми, стан її дослідження у науковій та навчальній літературі, дискусійні питання та їх критичний аналіз, судову практику з питань проблеми з точки зору правових позицій ЄСПЛ, рішень Конституційного суду України, постанов Пленумів Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду

України з розгляду цивільних та кримінальних справ, правових позицій Верховного Суду України та матеріалів судової практики у конкретних цивільних справах.

Зошит перевіряється викладачами, які ведуть семінарські та практичні заняття, та може бути перевірений екзаменатором. За розсудом викладача з деяких тем курсу, що виведені на самопідготовку, студент готує контрольну роботу у вигляді опису опорних положень теми та огляду літератури, рішення казусів та виконання тестових завдань за проблемою роботи, що наведено в окремому розділі даного посібника.

Додатково до ведення Зошита студентом обов'язково складаються проекти процесуальних документів, вказаних у завданнях до відповідних тем.

Відсутність Зошиту для самостійної підготовки з цивільного процесу з виконаними та оціненими позитивно завданнями та власноручно складених проектів усіх процесуальних документів, вказаних у завданнях до тем курсу, є підставою для не допуску студента викладачем, що проводить семінарські чи практичні заняття, або екзаменатором до іспиту чи іншої форми контролю.

Така система проведення семінарських занять та перевірка самостійної підготовки студента дозволить наблизити знання і навички студентів до реальної діяльності у цивільному судочинстві.

ОРИЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ІСПИТ

1. Загальна характеристика цивільних справ, що виникають з сімейних правовідносин.
2. Розгляд судами справ про надання неповнолітній особі права на шлюб.
3. Розгляд судами справ на встановлення проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу.
4. Процесуальні особливості розгляду судом справ про розірвання шлюбу.
5. Юрисдикція (підсудність) справ щодо розірвання шлюбу.
6. Процесуальні особливості розгляду справ щодо розірвання шлюбу у позовному провадженні.
7. Процесуальні особливості розгляду судом справ про розірвання шлюбу у окремому провадженні за спільною заявою подружжя.
8. Процесуальний порядок розгляду справ про розірвання шлюбу, їх відмінність від справ про визнання шлюбу недійсним.
9. Рішення суду про розірвання шлюбу.
10. Процесуальні особливості розгляду судом справ про визнання розірвання шлюбу фіктивним.
11. Судовий розгляд майнових спорів між фактичним подружжям. Судовий захист прав та обов'язків фактичного подружжя.
12. Спільне майно подружжя і спільна сумісна власність подружжя. Визначення судом початкового моменту виникнення спільного сумісного майна подружжя і спільної власності подружжя.
13. Порядок визначення майна, що є об'єктом особистої приватної власності жінки або чоловіка при розгляді судом спорів про розподіл спільного майна подружжя.
14. Особливості судового доказування у справах про розподіл майна подружжя.
15. Процесуальні особливості розгляду судом справ щодо стягнення з подружжя особистих і сумісних боргів.
16. Процесуальні особливості розгляду судом справ про поділ спільного майна подружжя.
17. Рішення суду про поділ спільного майна подружжя.
18. Процесуальні особливості розгляду судом справ про позбавлення батьківських прав.

19. Склад осіб, які мають право на звернення до суду у справах про позбавлення батьківських прав.
20. Предмет доказування та докази у справах про позбавлення батьківських прав.
21. Участь органів опіки та піклування у справах про позбавлення батьківських прав.
22. Процесуальні особливості розгляду судом справ про поновлення в батьківських правах.
23. Процесуальні особливості розгляду спорів між батьками щодо визначення місця проживання малолітньої дитини.
24. Особливості судового доказування у справах про визначення місця проживання малолітньої дитини.
25. Процесуальні особливості розгляду судом справ про визнання батьківства (материнства).
26. Процесуальні особливості розгляду судом справ про встановлення факту батьківства (материнства).
27. Відмінність справ про визнання батьківства (материнства) від справ про встановлення факту батьківства (материнства).
28. Процесуальні особливості розгляду судом справ про оспорювання батьківства (материнства).
29. Особливості судового доказування у справах про визнання батьківства.
30. Особливості судового доказування у справах про оспорювання батьківства.
31. Процесуальні особливості вирішення спорів між батьками щодо дітей.
32. Судовий захист прав батьків на виховання та спілкування із дітьми.
33. Застосування судом заходів відповідальності до батьків за неналежне здійснення ними обов'язку із виховання дітей.
34. Предмет доказування та коло доказів у справах про позбавлення батьківських прав.
35. Процесуальні особливості розгляду справ про відібрання дитини без позбавлення батьківських прав.
36. Рішення суду про позбавлення батьківських прав.
37. Процесуальні особливості розгляду судом справ про усиновлення неповнолітньої дитини.
38. Рішення суду про усиновлення.

39. Процесуальні особливості розгляду судом справ про усиновлення повнолітньої особи.
40. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання дітей у спрощеному позовному провадженні.
41. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання дітей у наказному провадженні.
42. Особливості судового доказування у справах про стягнення аліментів.
43. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання одного з подружжя.
44. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання батьків.
45. Процесуальні особливості розгляду судом справ про стягнення аліментів на утримання інших членів сім'ї та родичів.
- 46.** Процесуальні особливості розгляду судом справ про зміну розмірів аліментів.
47. Процесуальні особливості розгляду судом справ про звільнення від обов'язку сплати аліментів на утримання дітей.
48. Загальна характеристика цивільних справ, що виникають з спадкових правовідносин.
49. Особливості судового доказування у спадкових справах.
50. Процесуальний порядок розгляду та вирішення справ про визначення додаткового строку для прийняття спадщини.
51. Процесуальний порядок розгляду та вирішення справ визнання заповіту недійсним.
52. Особливості розгляду справ про усунення від права на спадкування.
53. Предмет доказування та коло доказів у справах про усунення від права на спадкування.
54. Спори про визнання права власності на спадкове майно.
55. Спори, пов'язані із спадкуванням частки майна, що у спільній сумісній власності.
56. Загальна характеристика справ окремого провадження щодо розгляду справ, які виникають із спадкових правовідносин.
57. Розгляд судами справ про встановлення факту родинних відносин із спадкодавцем.

58. Розгляд судами справ про встановлення факту постійного проживання із спадкодавцем на час відкриття спадщини.
59. Особливості судового доказування у справах про визнання спадщини відумерлою та передачу безхазяйної нерухомої речі в комунальну власність.
60. Розгляд судами справ про визнання спадщини відумерлою.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно - правові акти:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 року. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01. 2002 року № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21-22. Ст. 135.
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01. 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 356.
4. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України, 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 року № 5076-VI// Відомості Верховної Ради України. 2012. №18.
6. Про судовий збір: Закон України від 8 серпня 2011 року № 3674-VI // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 14. Ст. 87.
7. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 року № 4038-XII // Відомості Верховної Ради. 1994. №28. Ст. 232.
8. Про третейські суди : Закон України від 11.05.2004 року № 1701-IV // Відомості Верховної Ради України. 2004. №35. Ст. 412.
9. Про міжнародне приватне право: Закон України від 25.06.05 року // ВВР України. 2005. № 32. Ст. 422.
10. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 року № 3460-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 51. Ст.577.

Література:

1. Актуальні питання цивільного судочинства у світлі судової реформи в Україні : монографія / за заг. ред. Н.Ю. Голубевої; НУ ОЮА. Одеса : Юридична література, 2017. – 212 с.
2. Аліменти дітям та батькам : Монографія / Л.В. Сапейко, В.А. Кройтов. Харків : Ескада, 2008. 160 с.
3. Балюк М.І. Практика застосування Цивільного процесуального кодексу України: Цивільний процес у питаннях і відповідях: Коментарі, рекомендації, пропозиції / М.І. Балюк, Д.Д. Луспеник. Х.: Харків юрид., 2008. 708 с.

4. Васильєв С. В. Особливості розгляду окремих категорій цивільних справ: навчальний посібник. Харків: Еспада, 2012. 370 с.
5. Васильєв С.В. Довідник з підготовки до судового розгляду окремих категорій цивільних справ. Видання 3-є, перероблене і доповнене. Х.: Еспада, 2010. 464 с.
6. Гузь Л.Є. Захист прав та інтересів дітей (правовий аспект). Х. : Фактор, 2011. 464 с.
7. Захист прав дітей у цивільному судочинстві. Судові рішення. /За редакцією В.Т.Маляренка. К., 2012. 204 с.
8. Кухарев О. Є. Аналіз судової практики розгляду цивільних справ про спадкування: практ. посіб. Київ: Алерта, 2019. 340 с.
9. Луспеник Д.Д. Розгляд цивільних справ судом першої інстанції / Д.Д. Луспеник. Х.: Харків юридичний, 2006. 480 с.
10. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України: пер. з рос. / С.В. Ківалов, Ю.С. Червоний, Г.С. Волосатий та ін.; за ред. Ю.С. Червоного. К.; О.: Юрінком Інтер, 2008. 504 с.
11. Науково-практичний коментар. Цивільний процесуальний кодекс України / за заг. ред. Н. Ю. Голубевої. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 840 с.
12. Окреме провадження : монографія / В. В. Комаров, Г. О. Світлична, І. В. Удальцова; за ред. В. В. Комарова. Х. : Право, 2011. 312 с.
13. Окреме провадження в цивільному процесі України : Навч. посіб. / Під ред. Р.М. Мінченко. О. : Фенікс, 2010. 224 с.
14. Підготовка до судового розгляду справ, що виникають зішлюбно-сімейних відносин / Л.Є. Гузь, М.С. Лайкова, А.В. Сербіна. Х. : Фактор, 2014. 96 с.
15. Підготовка справ про спадкування до судового розгляду / Л.Є. Гузь, М.С. Лайкова. Х. : Фактор, 2014. 80 с.
16. Розгляд окремих категорій цивільних справ у судах : навч. посіб. / за ред. Н.Ю. Голубевої. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 480 с.
17. Спадкове право: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / кол. авт. ; кер.авт. кол, канд. юрид. наук, доц. НестерцоваСобакарь О.В. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ. 2017. 164 с.
18. Цивільне процесуальне право України : навчальний посібник (для підготовки до іспитів та тестування) 2-ге вид., пер. і доп. / за ред. Н.Ю. Голубевої. Одеса : Видавничий дім «Гельветика» 2019. 436 с.

19. Цивільний процес України : Підручник / За заг. ред. Р.М. Мінченко; ред. І.В. Андронов. – 2-е вид., переробл. і доповн. – Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2016. – 756 с.

Матеріали судової практики:

1. Практика розгляду судами справ, пов'язаних із позбавленням батьківських прав, поновленням батьківських прав, усиновленням, установленням опіки та піклування над дітьми : Практика Верховного Суду України // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/BC46433F0E8648E8C2257B7C00491130](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/BC46433F0E8648E8C2257B7C00491130).
2. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів : постанова Пленуму Верховного суду України від 15.05.2006 № 3 База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-06#Text>
3. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 березня 2007 року № 3 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07>.
4. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 року № 11 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>.
5. Про судову практику у справах про спадкування : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 року № 7 // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08>.
6. Судова практика у справах про усиновлення : Практика Верховного Суду України // Офіційний веб-сайт Верховного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/1A49974B2155F9D1C2257B7C004A998](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/1A49974B2155F9D1C2257B7C004A998)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН КУРСУ

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗА ТЕМАМИ ЛЕКЦІЙ

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

МЕТОДИ НАВЧАННЯ

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТА

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЕКЗАМЕН

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

*Неллі Юрїївна ГОЛУБЄВА
Ігор Володимирович АНДРОНОВ
Наталія Васиївна ВОЛКОВА
Юлія Юлїївна ЦАЛ-ЦАЛКО*

РОЗГЛЯД СІМЕЙНИХ ТА СПАДКОВИХ СПРАВ

Навчально-методичний посібник
для студентів денної форми навчання
факультету Цивільної та господарської юстиції
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Серія «Навчально-методичні посібники»

Електронне видання

Підписано до друку 15.06.2022.
Ум-друк. арк. 1,6. Зам. № 2206-08.

Видано в ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.
Тел. +38 050 7775901 +38 048 7959160
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com